

Velkopolské pivovarství

Brewing in Velká Polom

Milan STAREC

Dej Bůh štěstí s. r. o., Českobrodská čp. 17, 281 63 Kostelec nad Černými lesy
e-mail: kvetak@pivovarkostelec.cz

Recenzovaný článek / Reviewed paper

Starec, M.: Velkopolské pivovarství. Kvasny Prum. 60, 2014, č. 6, s. 160–164

Slezská obec Velká Polom patří v současné době do okresu Ostrava-město. Historie obce Velká Polom je neodmyslitelně spjatá s unikátní velkopolskou tvrzí, s místními dvěma pivovary a pivovarníkem Jindřichem Scholzem. Původní renesanční pivovar stával při tvrzi a zanikl na konci 19. století, nový pivovar Jindřicha Scholze vznikl ještě na konci 19. století a pivo se v něm vařilo do roku 1930. Starý pivovar při tvrzi se částečně dochoval do dnešních dnů a snad se do něj ještě menší pivovarský provoz navrátí. Nový pivovar se dochoval bez chladného hospodářství dodnes a je v něm provoz lihovaru.

Starec, M.: Brewing in Velká Polom. Kvasny Prum. 60, 2014, No. 6, pp. 160–164

At present is the silesian community Velká Polom a part of the district Ostrava-město (Ostrava –Town). The history of this community is inherently connected with a unique fortress Velká Polom, with 2 local breweries and the brewer Jindřich Scholz. The initial renaissance brewery was constructed in the proximity of the fortress, its activity finished at the end of 19. century. At the same time was built a new brewery of Jindřich Scholz brewing beer till 30's of 20. century. The old brewery at the fortress is partially remained to present day, a pub brewery may be installed there. Without a fermentation and lager cellar new brewery remained up to now, a distillery is installed there.

Starec, M.: Brauereiwesen in Velká Polom. Kvasny Prum. 60, 2014, Nr. 6, S. 160–164

Zurzeit gehört die schlesische Gemeinde Velká Polom zum Bezirk Ostrava-město (Ostrau-Stadt). Die Geschichte der Gemeinde Velká Polom ist mit der einzigartigen Festung Velká Polom, weiter mit den 2 örtlichen Brauereien und mit dem Braumeister Jindřich Scholz inhärent verbunden. Die ursprüngliche renaissance Bierbrauerei wurde bei der Festung gebaut und am Ende des 19. Jahrhunderts ging ein. Die neue Brauerei des Jindřich Scholz wurde zugleich gebaut und das Bier war hier bis zum Ende der 30. Jahre des 20. Jahrhunderts gebraut. Bis zur heutigen Tagen wurde alte Brauerei bei der Festung teilweise geblieben und vielleicht wird eine kleine Brauerei im diesen Gebäude installiert. Bis zu heute ist die neue Brauerei ohne Gär- und Lagerkeller erhalten geblieben, zurzeit ist hier eine Brennerei installiert.

Klíčová slova: Velká Polom, pivovar, sladovna, historie, Scholz, Wilczek

Keywords: Velká Polom, brewery, maltery, history, Scholz, Wilczek

1 ÚVOD

Slezská obec Velká Polom v minulosti patřila do okresů bílovecského, klimkovického či opavského a od roku 2007 patří do okresu Ostrava-město. Na rozdíl od sousední Pusté Polomi, jež zůstala v okrese opavském. Obě sousední Polomi se můžou chlubit pivovarskou tradicí v kontrastu s mnoha obcemi téhož jména. Historie obce Velká Polom je neodmyslitelně spjatá s unikátní velkopolskou tvrzí, s místními dvěma pivovary, potažmo pivovarníkem Jindřichem Scholzem, a říšskou silnicí Ostrava – Opava, vystavěnou po prohraných Pruských válkách. Tato v podstatě tranzitní obec byla kvůli své poloze poctěna návštěvou mnoha státníků, osobností, ale velmi neblaze na ní zanechal stopy průchod druhoválečné fronty či invaze kobylek roku 1878. Současnost obce je do jisté míry spjatá s místním lihovarem jakožto okázalou konverzí bývalého pivovaru, taktéž na bázi výroby alkoholu...

2 HISTORIE OBCE

Rok 1288 je spojován s první zmínkou o vsi Polomi, od počátku 15. věku již s přívlastkem Velká k odlišení od nedaleké Polomi Pusté. Velkopolské panství bylo v období pozdního středověku těsně spjato se starobylým rodem Donátů z Velké Polomi, rodem dodnes žijícím a ve svém erbu kozlem se pyšícím. Při prodeji velkopolského statku Jindřichem Donátem z Velké Polomi bratrům Osinským z Žitné roku 1486 byla první zmíněna tvrz. Polomská tvrz, někdy zvaná Milotička, je však nepochybně starší a zřejmě byla součástí vrchnostenského dvora první zmiňovaného již v druhé polovině 14. století. Po několikerém kvapném vystřídání majitelů velkopolského statku se roku 1530 stali pány panství na téměř 150 let Pražmové z Bílkova. Roku 1573 byly popisovány stavební aktivity v areálu vrchnostenského dvora, při nichž vodní tvrz dostala renesanční tvář za současného zachování některých obranných prvků. Ač ještě několikrát přestavována, renesanční podobu si zachovala dodnes. Z dalších majitelů se na polomském panství vystřídali v rychlém sle-

du významní Bruntálští z Vrba a cisterciáci z velehradského kláštera, kteří spravovali statek z nedalekých Bolatic. Pro velehradské cisterciáky byl velkopolský statek ekonomicky nezajímavý, příliš vzdálený a tak se roku 1702 prodejem stal součástí rozsáhlého sousedního klimkovického panství svobodného pána Jindřicha Viléma Vlčka z Dobré Zemice. Vlčkové, roku 1713 povýšení do stavu hraběcího a v erbu jako Donátové z Velké Polomi kozlem se honosící, již na velkopolské tvrzí nesídlili a tvrz byla využívána jen jako správní budova, později sýpka. Roku 1924 se majitelem bývalé tvrže s okolními hospodářskými budovami stal statkář Antonín Kubíček a do konce soukromé držby statku byl areál udržován. Po roce 1948 nastala postupná devastace (Spurný, F., et al., 1983; Hosák, L., 2004; Tichánek, J. a Štěpánek, J. P., 2008).

3 PRVNÍ ZMÍNKY O VAŘENÍ PIVA

O samotném vaření piva ve Velké Polomi se zachovalo nemnoho zápisů a zmínek, ze kterých se jen velmi těžko skládá obraz pivovarské činnosti v obci, neboť jednotlivé zmínky si značně odporují. Nedochovala se snad jediná zpráva, která by byla nezávisle potvrzena, ale vždy je v jiném zdroji jinak interpretována. A tak se zkusme střizlivým a kritickým pohledem ponořit do situace.

Dle některých zdrojů byl pivovar první zmíněn roku 1500 (Velká Polom, web; Bumerang, 2005a) či 1503 (Tichánek, J. a Štěpánek, J. P. 2008) za epizodního držení Velké Polomi pány Šípy z Bránice. Jedná se zjevně o jeden informační kanál a je to datum ve spojitosti s vrchnostenským pivovarem velmi pochybné. V této době se v podstatě ještě nesetkáváme s pivovary v panské režii a ani v zemských deskách opavských z let 1447 – 1536 není zmínka o jediném vrchnostenském pivovaru (Matějka, F., 1956). Vznik vrchnostenských pivovarů ve Slezsku lze až na výjimky datovat nejdříve do druhé poloviny 16. století. V roce 1500 se samozřejmě mohlo na tvrzi vařit pivo a určitě se tam v nějaké kuchyňce vařilo, ale jistě nelze mluvit o pivovaru jakožto samostatné budově či vyčleněných a adaptovaných prostor tvrže k výrobě piva potřebných. Však ani podstata vrchnostenského hospodaření a s tím spojená surovinová základna pro potřeby piva vaření a sladování nebyla v této době připravená a vyzrálá. Mimo okruh mílového práva měst se vařilo pivo domácím způsobem a nemůžeme z každé obdobné zmínky automaticky dedukovat pivovar.

4 VRCHNOSTENSKÝ PIVOVAR

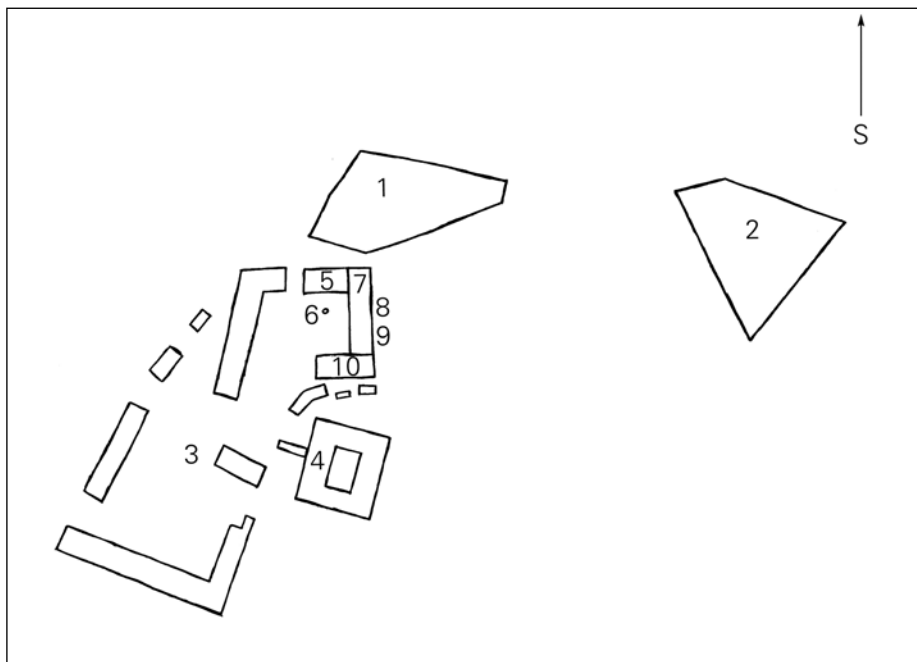
V popisu tvrže při její přestavbě v roce 1573 byl v rámci panského dvora zmíněn pivovar s obydlím sládků (ZA Opava, a). Tato informace je již hodnověrná a odpovídá stavební aktivitě Pražmů z Bílkova, rodu, jenž v předbělohorské době podnikl výstavbu mnoha pivovarských provozů v rámci svých držav. Z informace též plyne, že pivovarský provoz nebyl součástí panského sídla a byl již vyzdvížen v samostatně stojící budově, jejíž zbytky jsou dohledatelné do dnešních dnů. K velkopolskému panství náležely ještě mimo obec samotnou Čavisov, Dolní Lhota, Krásné Pole a Vřesina, což je již slušný povinný rajon pro odběr velkopolského piva. V průběhu třicetiletého bésnění došlo roku 1646 k vypálení tvrže a dvora bez udání osudu pivovaru (Tichánek, J. a Štěpánek, J. P., 2008).

Roku 1681 vyhořel za neznámých okolností hospodářský dvůr a o rok později – 13. 3. 1682 – byl sepsán podrobný inventář velkopolského panství. V tomto inventáři není zmínka o vyhořelém pivovaru, avšak dendrochronologické výzkumy krovu bývalé sladovny jasně ukazují, že nejstarší dřevěné konstrukce pocházejí z let 1687/88, což by odpovídalo novému krovu po požáru. Sladovni humno taktéž nese znaky barokní přestavby a může odpovídat popožárovým přestavbám. Zpátky k inventáři. V souvislosti s tvrží samotnou bylo v inventáři mimo jiné opsáno: „...při též světnici jest pivnice, kde sládek pivo vypravuje...“. Zřejmě se jednalo o hostinský sklep pro pivnici a jídelnu situovanou přímo v tvrzi a opisovanou jako

„Taffelstuben“. Pivovar se sladovnou byly součástí objektu s tvrží sousedícím a „Židovna“ zvaným. Primitivní technologie byly opsány asi takto: „...v sladovni se nachází jeden štok břemový dobrý, jedno koryto staré zlé, jedna pec nová, dvě okna zlá, jedna pec na sušení sladu, osm šeflů sladu pšeničného. V pivovare, který i ze sladovni murovaný jest, se nachází jedna pánev měděná, dvě velké kádě, každá s dvěma železnými obručením, tři kádky pro zchlazení piva...“. Velmi stručný popis nás informuje pouze o tom, že máčecí štok, neboli náduvník, byl v dobrém stavu, že varní kotel byl měděný, což bylo obvyklé a byla to nejhodnotnější součást každého pivovaru, že scezovací a vystírací kádě byly dřevěné a stažené železnými obručením, což nebylo úplně běžné. V neposlední řadě je zřejmé, že se vařilo bílé, tedy pšeničné pivo. Součástí objektu tzv. „Židovny“ byly dále pekárna, palírna, byt sládků a šalanda. V rámci popisu hospodářského dvora stojí za zmínku výčet zásob sýpky, kde jsou mimo jiné jmenovány: „... tři šefly pívne pšenice, chmele z Polomi s dobroslavským 113 šeflů...“. A v neposlední řadě byla zmíněna studně na nádvoří tvrže a studně s žeravem a okovem bez bližšího udání – zřejmě současná studna před sladovnou, zřejmě to zdroj varní, máčecí a technologické vody (Tichánek, J. a Štěpánek, J. P., 2008; ZA Opava, b). Ve dvacátých letech 18. století produkoval vrchnostenský pivovar klimkovického panství zhruba 420 hl a bez všech pochybností to byl právě pivovar velkopolský (Korbelářová, I., 1997).

Na počátku 19. století byl pivovar velkopolský uveden ve Slezské topografii Reginalda Kneifela (Kneifel, R., 1804 a 1806). Před polovinou 19. století velkopolský pivovar při tvrzi produkoval přibližně 700 hl piva při spotřebě 552 měřic ječmene, 2 centýřů chmele a 574 centýřů kamenného uhlí. Pivovar s jednou pávní obsluhovali 3 dělníci (Korbelářová, I., Žáček, R., 1983).

Není přesně známo, kdy přestal hrabě Wilczek svůj pivovarský podnik ve Velké Polomi vést ve vlastní režii. Stalo se tomu kolem poloviny 19. století, nicméně od roku 1865 jsou známí pivovarští pachtýři. V analogii s dalšími Wilczkovými pivovary je zřejmé, že se hrabě snažil věnovat cele těžbě uhlí a ostatní podniky, v případě velkopolského pivovaru – lépe řemeslné dílny, se snažil pronajmát a hlavně do nich neinvestovat. Vzhledem k velikosti pivovaru se zřejmě jednalo o nájemce a sládků v jedné osobě. V letech 1865 až 1880 vedl pivovar sládek a pachtýř Georg Bönisch (nejedná se o překlep, ale dle ostatních zdrojů a kronikáře pana Františka Kopřivy je dobře

Obr. 1 Skica areálu tvrže a bývalého Wilczkova pivovaru v polovině 19. století (stav 2010)

- 1 pivovarský rybník asanovaný, nyní autobusová točna
- 2 chmelnice
- 3 bývalý vrchnostenský dvůr, asanován zcela
- 4 tvrž, zachována částečně
- 5 pivovar, asanován, zůstal relikt severní zdi
- 6 studna, zachována
- 7 sýpka, zřejmě ječné a sladové pudy, zachována
- 8 máčecí štok
- 9 sladovna, dvojpodlažní humno zaklenuté na tři středové pilíře, zachováno
- 10 dům správce, prakticky asanován a vystavěn nově, ve východní části tohoto traktu předpokládáme hvozď

Bönisch) a v letech 1880 až 1887 (dle bývalého kronikáře pana Kopřivy, 1886) Franz Hoch, který přišel do Velké Polomi z nedalekého pivovaru stěbořického (Urbanek, A., 2004). Likovský však uvádí sládků Franze Hocha ve Stěbořicích ještě roku 1882 a dále uvádí k roku 1880 nájemce velkopolského pivovaru Georga Böhmsche při roční produkci 864 hl piva (Likovský, Z., 2000). Pachtýř panského pivovaru Bönisch (česky Beneš) vystavěl v obci „nákladný dům, na který dostal hostinskou koncesi“ (Drozdek, C.L.A., 1929). Jednalo se o objekt č.p. 15 nad kostelem. V místní kronice je k roku 1873 uvedeno, že součástí pivovaru byl hostinec, že provozovatelem byl němec Hoch a že Němci Bönischovi byl dle soudního příkazu prodán všechen majetek. Všechny zdroje se v časových údajích nepatrně liší a tak pravda bude někde uprostřed. Faktem je, že obec jítřily vleké a kulminující národnostní spory.

Příchod Jindřicha Scholze do Velké Polomi

Významný zvrat nastal roku 1887, kdy si zastaralý pivovarský provoz ve svých 31 letech pronajmul sládek Jindřich Scholz, původem ze středočeského města Nové Strašecí. Zde se Jindřich v obecním pivovaru vyučil řemeslu a po nezbytné praxi vyrazil do světa. Do Velké Polomi odešel se svým bratrem Hugem, geologem a důlním inženýrem, na základě inzerátu (Hugo Scholz byl v některých zdrojích uveden jako projektant z Plzně, což není pravda). Jindřich do služeb hraběte Wilczka, Hugo do služeb barona Rothschilda. Nepochybným omylem jsou data o propachtování pivovaru sládkem Scholzem roku 1866 (Tichánek, J. a Štěpánek, J. P., 2008) či 1870 (Bumrang, 2005b) z důvodu absurdně nízkého věku pivovarníka (narozen 1856. Dle zápisků kronikáře Boh. Dostála se Jindřich Scholz narodil roku 1851, což je zřejmě omyl a jedná se o rok narození staršího bratra Huga Scholze). Tento lokálně významný buditel zcela jistě zachránil velkopolský pivovar od jistého ukončení provozu.

Po zrušení propinačního práva roku 1869 postupně začal rozvoj především akciových, rolnických či společenských pivovarů a který pivovar nedisponoval dostatečným kapitálem, nemodernizoval a nedržel krok s dobou, tak zcela jistě ukončil činnost ještě do konce 19. století. Pokrokového trendu si byl Jindřich Scholz jasně vědom, modernizace v podstatě raně novověkého pivovaru byla kapitálově náročná a především, proč modernizovat pronajatý provoz? Rozhodnutí osamostatnění umocňovalo silně processké

smýšlení bratrů Scholzových, která přerušila v nenávist germanizačních tendencí, a potažmo i svých zaměstnavatelů. Starší a radikálnější bratr Hugo vedl vleklé spory s uhlobarony a jejich úředníci se následně snažili mstít mladšímu Jindřichovi. Proto se společně bratři Scholzové rozhodli k radikálnímu řešení a vystavěli si zcela nový a moderní pivovarský provoz na západním okraji obce při císařské cestě v místě zvaném Zádolí. Většinu investic nesl na svých bedrech movitější Hugo. Dle pivovarských kalendářů (Likovský, Z., 2000; Pivovarský kalendář, 1905–1931) a místních zdrojů (Bumerang, 2007) jasně vyplývá rok 1892 (1897 dle Daněš, R., 2005), kdy je prvně Jindřich Scholz ve výše opsaných zdrojích uveden jako majitel a ne jako pachtýř. Jde jistě již o nový pivovar, protože majitelem celého areálu statku včetně starého pivovaru zůstal hrabě Wilczek a tento pivovar při tvrzi bezpochyby již nebyl k ekonomickému využití. Oba pivovary svařovaly „velkopolské“ dokonce načas zároveň jako ryze konkurenční podniky. Na jedné straně starý německý pivovar Wilczkův a na druhé moderní český pivovar bratří Scholzů. Pivovar při tvrzi ukončil svou činnost jistě záhy a není o jeho činnosti či poslední várce konkrétních dat. Dle místní kroniky a webu obce mělo dojít k roztržce mezi bratry Scholzovými, Hugo Scholz si měl vystavět na okraji obce pivovar nový a Jindřich měl zůstat v pivovaru starém. Načas měly ještě fungovat oba pivovary najednou, než byl starý pivovar zrušen. Tato verze se ale více hodí pro telenovelu.

Wilczkův pivovar po dosušení zbývajících sladů a dovaření posledních rmutů sloužil společně s budovami dvora a tvrzi, jež už dávno ztratila svou rezidenční funkci, pouze obytným a skladovacím účelům. Roku 1924 změnily budovy bývalého pivovaru, tvrze a dvora v rámci první pozemkové reformy majitele, který ještě věnoval nemovitostem nezbytnou péči. Zlom nastal po nešťastném roce 1948, kdy došlo k postupné devastaci budov. Sametová revoluce přinesla restituční a několik změn ve vlastnictví objektu bývalé sladovny, která se pomalu bortila. Záblesk poslední možné záchrany objektu se objevil roku 2008.

5 NOVÝ PIVOVAR

Nově zřízený pivovar při hlavním tahu Ostrava-Opava se pomalu rozvíjel. Bratři Hugo a Jindřich Scholzové prý osobně kořmo a s dvěma osly rozváželi své pivo po okolních vsích a produkce se pomalu zvyšovala. První známý výstav nového pivovaru se dochoval ze sezony 1907/08, činil 3015 hl a v sezoně následné 3100 hl velkopolského „nového“ piva. Bohužel tato hranice již nebyla nikdy překonána a produkce velmi pomalu každoročně klesala. Z pivovarských periodik jsou známy výstavy jen několika sezon a tak toto tvrzení nemusí být úplně pravdivé. (V rukopisech bývalého kronikáře pana Františka Kopřivy je uváděn roční výstav 20 000 hektolitřů po rozjetí pivovaru při každodenních várkách. Tato informace silně nekoresponduje s exaktními daty publikace Likovského (2000) a ani neodpovídá velikosti pivovarských provozů). Před první světovou válkou si bratři Scholzové zřídili sklad svého piva ve Stodolní ulici v Ostravě v místě pozdějšího hotelu Brioni (epizodně za druhé světové války hotel Schindler, po roce 1948 hotel Odra), Kateřinkách a Horní Lhotě (Daněš, R., 2005). Následky první světové války na hospodaření pivovaru byly obdobné jako u okolních pivovarů. Výstav v sezoně 1915/16 klesl na 502 hl „piva“ z blíže nespecifikovaných škrobnatých náhražek a v sezonách následných začal stoupat nad 1000 hl. Velkopolský pivovar z neznámých důvodů nedodával každoročně aktuální informace o své produkci do pivovarských kalendářů, resp. do časopisu Kvas. Praha byla přece jenom daleko a pro místní pivovarníky to nemělo zřejmě význam anebo zde byla nějaká osobní nezávězlost bývalého středočecha vůči pražské pivovarské centrále? V pivovarských kalendářích se každoročně opakovaly shodné informace o pivovaru bratří Scholzů, kde majitel a sládek byl uváděn pouze Jindřich Scholz, velikost varny byla celou dobu provozu nového pivovaru uváděna 50 hl a vzhledem ke stagnující produkci nelze rozšiřování předpokládat. Pivovar korespondoval česky a německy,

Obr. 2 Budova bývalé Wilczkovy sladovny a sýpky v roce 2008 (foto autor)

ležel na stanici dráhy Háj, firma byla protokolována. V době první světové války byl na postu podstaršího uveden Antonín Honajzer a roku 1920 Oldřich Rosa. V pivovarském kalendáři z roku 1930, to znamená k 1. 1. 1930, byl pivovar uveden naposledy bez udání výstavu.

Jindřich Scholz 4. 3. 1930 na počátku Velké hospodářské krize pivovar prodal místním rolníkům, kteří jej transformovali na „Družstevní lihovar ve Velké Polomi – zapsané společenstvo s ručením omezeným“ z důvodu silného cenového propadu brambor. Noví majitelé zřejmě ještě pivo nějakou dobu vařili, neboť v roce 1931 byl uváděn výstav 738 hl piva (Velká Polom, blog). Jindřich Scholz utržil za nemovitost 75 000 korun a 200 000 korun mělo být splaceno do dvou let, což se o rok protáhlo (Kopřiva, F., 2010).

Nedivme se sládku Scholzovi, že pivovar prodal, jelikož mu roku 1930 bylo 74 let a pivovarské činnosti se ve Velké Polomi věnoval celých 43 let! Zřejmě již neměl síly na boj s hospodářskou krizí a sousedními pivovarskými molochy. Byl u nejlepších let pivovaru i u jeho uzavření. Jindřich Scholz nebyl jenom pivovarníkem a obchodníkem, byl otec tří synů a obrozenec, který založil místní hasičský sbor, tělovýchovnou jednotu SOKOL, angažoval se v místní Matici školské a dalších organizacích (Bumerang, 2003). Roku 1931 se z Velké Polomi odstěhoval do Prahy a o dalších jeho osudech nic nevíme. Zřejmě zemřel roku 1946 v úctyhodných 90 letech (Bumerang, 2009). Ing. Hugo Scholz jako principiální nepřítel germanizace a především svého zaměstnavatele barona Rothschilda, svého dlužníka, se 20. 10. 1906 pokusil o atentát na uhlobarona na nádraží v městečku Steyr (Horní Rakousy jižně od města Linz). Třaskavina vlastní výroby však způsobila smrt právě jenom bratru pivovarníka a poranila kočího a koně. Tento incident pošpinil jméno Scholzů u mnohých úřadů. Jindřichovo postavení však bylo pevné a atentát pro něj znamenal vymazání jména svého bratra z názvu firmy i získání jeho podílu (Kopřiva, F., 2010; Dostál, B.).

6 POPIS VRCHNOSTENSKÉHO PIVOVARU

Starý vrchnostenský pivovar se nalézal severně od tvrze a jak bylo obvyklé, byl zahloben do mírného svahu. Budova měla tvar písmene U otevřeného k východu. Severní trakt zaujímal samotný pivovar, jenž měl do svahu zahlobené chladné hospodářství. Středový trakt tvořila sladovna se sýpkou (ječné a sladové pudy) a jižní trakt dům správce. Část pivovarní je již notnou dobu zbouraná, avšak není známo, kdy k demolici došlo, jistě dlouho před vypuknutím druhé světové války. Při výkopových pracích pro silnici podél bývalého starého pivovaru roku 1931 byly odkryty pivovarské sklepy. Pivovar nicméně není zbourán zcela, ale zůstala část obvodové zdi kolmo navazující na trakt sladovny. Není to ohradní zeď, což bylo očividné před novou fasádou. Nad pivovarem v místech dnešního parkoviště a točny autobusů býval rybník, nepochybně pivovarský, ledem led-

Obr. 3 Pozůstatek máčecího štoku v bývalé sladovně. Otvor v klenbě nad náduvníkem sloužil pro sypání ječmene k máčení (foto autor, 2009)

nice při sklepech a spilce zásobující. Tento rybník zvaný Kordův byl zasypan roku 1945 (Tichánek, J. a Štěpánek, J. P., 2008). Panská chmelnice se rozprostírala nedaleko pivovaru v místech současné mateřské a základní školy, adresně Opavská 350. Chmelnice byly písemně doloženy v době sepisování inventáře roku 1682, v době pořizování Karolinského katastru (Novák, L., 1953) v letech 1723–1725, byly zobrazeny na císařských otiscích stabilního katastru z roku 1836 a byly zaznamenány ve výkazu ploch katastrálního území Velká Polom z roku 1845, avšak jejich existenci lze předpokládat v daleko širším časovém rozmezí. Roku 1845 měly chmelnice výměru 29 arů a 67 m². Jejich dřívější existenci připomínalo místní označení „Chmelník“. Zajímavá je existence další chmelnice na panství ve Svinově o výměře 22 arů a 30 m², která sloužila zřejmě potřebám pivovaru v Dobroslavicích (ÚAZK, web).

V Karolinském katastru jsou taktéž zmíněny tři panské krčmy v Polomi, Krásném Poli a Čavisově, nepochybně to výčepy velkopolského piva. Sladovni část se kupodivu dochovala do dnešních dnů. Obvodové zdivo sladovny je smíšené za použití lomového kamene, klenby cihelné a podlahy bývaly též cihelné. Dokonce ještě roku 2009 byly zřetelné některé technologické detaily. Tak především to byl pozůstatek máčecího štoku v severozápadním koutu budovy. Nad náduvníkem je krásně zřetelná vpusť pro ječmen a odpadní korýtko z náduvníku stále ještě ústí mimo budovu. Dvojhlodní humno zaklenuté na tři středové pilíře je velmi nesymetrické a zjevně v sobě skrývá více stavebních etap. A zde se dostáváme k meritů věci. Z jaké doby pochází současný zbytek sladovny? Jak již bylo zmíněno výše, nejstarší krovy byly datovány k létům 1687/88, což by velmi dobře odpovídalo době po požáru statku v roce 1682. Shořel tehdy celý pivovar se sladovnou či „pouze“ střechy? Požár byl zřejmě většího rozsahu. Prostor sladovniho humna v sobě nechá tušit renesanční původ, ale barokní přestavba tuto stavební etapu výrazně překrývá a odpovídá době popožárové. Sice se místy vyskytují ryze renesanční artefakty, ale sekundárně použité. Právě nesouměrnost a nesourodost klenob a sloupů poukazuje na nějaké zásadnější přestavby. Klenby humna jsou cihlové, částečně valené s lunetami taženými do hřebínků a jsou kombinovány s úseky valené klenby na pasech. Barokního původu bylo i několik typických oken vrchních pater sladovny, která lícují s vnější fasádou a jsou charakteristická masivním dubovým rámem s nosnou funkcí a mřížovou výplní. Sladovnický valach byl zřejmě v nejjednodušší části sladovny a dokonce se domnívám v jeho rekonstrukci v polovině 19. století dle zbytků topeniště zastropěného již za použití ocelových I profilů. Jednalo se sice ještě o valach, ale již moderní konstrukce. Bohužel je vše již zcela asanováno a odhadováno ze zbytků otisků ve zdech. Budova sladovny je dodnes nazývána sýpkou zjevně pro její následný a prozatím poslední účel. Jižní trakt pivovaru patřil domu sládka. Celý objekt pivovaru je dodnes znám pod již dříve uvedeným pseudonymem „Židovna“ (zřejmě to upomínka na nějakého významného židovského pachtýře či možná celý rod). Navíc měla být součástí pivovaru

ještě palírna - obchod alkoholem byl tehdy židovskou doménou. Areál tvrze se sýpkou (sladovnou) je zapsán v Seznamu nemovitých památek ministerstva kultury České Republiky od roku 1958 pod rejstříkovým číslem 32551/8–1503 a sladovna nese číslo popisné 164 (Národní památkový ústav, web). V polovině 19. století to bylo číslo 70 (sladovna s pivovarem).

7 POPIS NOVÉHO PIVOVARU

Nový pivovar Jindřicha Scholze byl jistě technologicky i architektonicky nadčasovým projektem, který však svému původnímu poslání sloužil necelých 40 let. Je to zřetelné doposud. Bohužel se nepodařilo v žádné literatuře ani referenčních seznamech vykonaných prací jednotlivých pivovarských firem najít jakýkoliv záznam o Velké Polomi, a tak nám zůstává technologické vybavení pivovaru zatajeno. Nicméně pivovar byl logicky rozdělen do dvou úseků – chladného a teplého hospodářství. Na tom by nebylo nic až tak překvapivého, kdyby nebyly tyto úseky vystavěny odděleně cca 100 metrů od sebe. V kopci při

Opavské cestě na samém konci Velké Polomi po levé straně při výjezdu na Opavu se zachoval do dnešních dnů teplý blok obsahující hvozdu, sladovou půdu, šrotovnu, varnu s chladícím štokem, šalandu, skladiště chmele, místnost pro sladovnického, kanceláře, vodní rezervoáry a kotelnu s komínem. Chladné hospodářství bylo zakutáno pod kopcem východně od pivovaru. Součástí chladného hospodářství byly spilky, ležácké sklepy, stáčírna s výstavem, strojovna, konírna, dvě studny a Scholzova vila s parčíkem (literatura uvádí pivovarskou vilu, ale dle pamětníků se jednalo o vzhledný obytný dům). Spodní strojovna obsahovala parní pumpu, jež tlačila vodu do rezervoáru v horním bloku budov. U chladného hospodářství se rozprostíraly dva rybníky, z nichž větší sloužil jako přirozená zásobárna ledu a zároveň sloužil i jako chovná stanice ryb, které pivovarník Scholz prodával. Po ukončení provozu pivovaru bylo chladné hospodářství pivovaru adaptováno na stáčírnu opavského piva s vlastním rozvozem (Orientace na opavský pivovar trvala i v rámci poúnorové rajonizace a byla setřena až polistopadovými událostmi). Pole směrem k Horní Lhotě patřila taktéž k pivovaru a sloužila k pěstování ječmene (Kopřiva, F., 2010). Vzhledem k faktu, že Velká Polom nebyla v době výstavby pivovaru elektrifikována, tak se dá předpokládat pouze přirozené ledování, což je zřetelné z umístění chladného hospodářství u rybníků. Teplé a chladné hospodářství propojovalo mladinové potrubí vedené nad zemí a výstavné „nekonečné“ schodiště o 140 stupních. Schodiště částečně kamenné a dřevěné s několika odpočívadly překonávalo převýšení přes 100 metrů! Z budov chladného hospodářství se nedochovalo nic, až na rybník, a jejich asanace proběhla na následky průchodu druhoválečné fronty. Škoda byla odhadována na 100 000 korun. Otázkou zůstává v první řadě – kde byla humna? U hvozdu nebyla nalezena, u sklepů také nebyla. Možná se používala humna starého pivovaru při tvrzi. Této domněnce zase odporuje vzájemná nevraživost hrabat Wilczků a bratrů Scholců. Tudíž musíme humna hledat logicky u hvozdu nového pivovaru, ač byla zřejmě radikálně přestavěna. Ulice Za Humny kolmá k ulici Pivovarská s pivovarskými humny nemá rozhodně nic společného. Druhohou velkou neznámou je hvozdu. Ten je na starých pohlednicích zachycen příliš vysoký – musel by být buď třílískový, nebo neznámé konstrukce. Do dnešních dnů se zachoval o dvě patra zkrácen a není v něm jediného otisku nějaké technologie. K ubourání hvozdu došlo následkem bombardování záhy po druhé světové válce. Dle rozpořadného vyprávění místních pamětníků došlo k ubourání hvozdu z důvodu nedostatku stavebního materiálu po druhé světové válce a druhá varianta mluví o zbytečné výšce „věže“ a nepoužitelnosti stavby, což je nepravděpodobné. Roku 1970 došlo k výraznějšímu stavebnímu úpravám, které částečně zastřely pivovarské znaky budov. Lihovar sloužil svému účelu do dnešních dnů s č.p. 171 a roku 2009 v něm sídlila firma „Lihovar a likérka Velká Polom spol. s r.o.“ Výjimku tvořily sezony 1959/60 a 1960/61, kdy lihovar produkoval místo lihu krmné zákvasy pro okolní JZD.

Obr. 4 Pohled na nový Scholzův pivovar. Zleva chladičí štoky a varna s komínem. Vpravo snížený hvozď (foto autor, 2004)

Zaniklou pivovarskou slávu dodnes připomíná ulice Pivovarská, která vede kolmo od lihovaru směrem do vsi. O velkoskladech velkopolského piva byla řeč dříve a o výčepch velkopolského piva není mnoho dat. Nejstarší šenk panského piva byl přímou součástí tvrze, což dokládá inventář panství z roku 1682. V druhé polovině 19. století byl zmíněn výčep přímo v pivovaru – není pochyb o tom, co bylo pod obručí. Tento šenk s největší pravděpodobností zanikl současně s pivovarem. Vznik zájezdních hostinců mimo areál pivovaru byl ve velké míře závislý na výstavbě nové říšské cesty Ostrava – Opava v druhé polovině 18. století. Z tohoto období pochází i dodnes hostinské koncesí věrná Restaurace U Filipců nesoucí symbolické č. p. 1. Že bylo velkopolské pivo na čepu, je nesporné. Dalším hostincem byl výše zmíněný podnik páně obchodníka Bönische v č. p. 15. Typický rozkvět pohostinské činnosti nastal až v období první republiky. Velkopolský Scholzův pivovar vařil světlé a tmavé pivo pod značkou Velkopolský kozel či ležák a bližší informace se doposud nepodařilo zjistit. Také sběratelský materiál není téměř žádný. Nápis „Velkopolský kozel“ a „Velkopolský ležák“ visely mimo jiné na skladu velkopolského piva v Ostravě při hotelu Brioni. Paradoxem zůstává,

proč bratři Scholzové nazvali svůj produkt kozlem, když to silně připomínalo heraldické znamení nenáviděných Wilczků? Místně bylo a je velmi rozšířeno jméno Kozelský, což asi nemá souvislost a kozla v erbu měli již Donátové. Co bylo však pravým důvodem tohoto označení?

8 EPILOG

Roku 2008 zakoupil velmi zdevastovaný areál velkopolské tvrze a bývalé sladovny místně velmi známý podnikatel Ing. Pavel Šmíra, majitel minipivovarů ve Štramberku, Frýdlantu nad Ostravicí a Kozlovicích, za účelem obnovení výroby piva v původních prostorách sladovny. Tento téměř nemožný sen se roku 2009 začal naplňovat a na počátku roku 2010 se již budova honosila novým kabátem, na počátku roku 2014 byla budova zachráněna, avšak konverze byla pozastavena.

GPS (starý pivovar): 49°51'48"N, 18°5'49"E

GPS (nový pivovar): 49°51'57"N, 18°5'19"E

LITERATURA

- Bumerang, 2003: Velkopolský zpravodaj, č. 6.
Bumerang, 2005a: Velkopolský zpravodaj, č. 4.
Bumerang, 2005b: Velkopolský zpravodaj, č. 6.
Bumerang, 2007: Velkopolský zpravodaj, č. 22.
Bumerang, 2009: Velkopolský zpravodaj, č. 5
Daněk, R., 2005: Měšťanský pivovar v Moravské Ostravě v době průmyslové revoluce (1823–1889). in: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska, 22. Ostrava.
Dostál, B.: Zápisky kronikáře Boh. Dostála.
Drozdek, C.L.A., 1929: Vzpomínky-mládež a kronika farnosti, obce a školy Velko-Polské. Nákladem vlastním, Opava.
Hosák, L., 2004: Historický místopis země Moravsko-Slezské. Academia 2004.
Kneifel, R., 1804, 1806: Topografie des kaiserl. Königl. Antheils von Schlesien. Brünn, II/1, II/3.
Kopřiva, F., 2010: Rukopisy bývalého kronikáře. Velká Polom.
Korbelářová, I., 1997: Produkce piva ve městech opavského knížectví ve 2. polovině 17. a v 1. polovině 18. století. Slezský sborník, 96(4).
Korbelářová, I., Žáček, R., 1983: Statisticko-topografický popis těšínského kraje ze 40. let 19. století. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 32: 259–283.
Likovský, Z., 2000: Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869 – 1900. VÚPS, Praha, 2000.

- Matějka, F., 1956: K otázce budování pivovarů na našem feudálním velkostatku v 1. polovině 16. století. ČMM, LXXV, Brno.
Národní památkový ústav, web: <http://monumnet.npu.cz>, Rejsříková karta kulturní památky 1503/2 NPÚ Ostrava.
Novák, L., 1953: Hospodářský obraz dědiny Velké Polomě počátkem 18. století. Slezský studijní ústav, Opava.
Pivovarský kalendář, 1905, 1909, 1911–13, 1921, 1922, 1924, 1928, 1930, 1931: Redakce časopisu Kvas, Praha.
Spurný, F., et al., 1983: Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Severní Morava, Svoboda, Praha.
Tichánek, J., Štěpánek, J. P., 2008: Historie vodní tvrze ve Velké Polomi. Velká Polom.
ÚAZK, web: <http://historickemapy.cz>
Urbanek, A., 2004: Spis browarów na Śląsku, Oppeln.
Velká Polom, blog: <http://velkapolom.blog.cz>
Velká Polom, web: <http://www.velkapolom.cz>
ZA Opava, a: Fond Velkostatek Poruba-Klimkovic, NAD: 202, sign. A 18–26, 1459–1949, pozemková kniha obce Velká Polom.
ZA Opava, b: Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, i.č. 1121, k.č.216.